

Boekhandel Bos te Zetten: Wat ik mij ervan herinner

HANS BOS †

Ruim vóór mijn geboorte, en wel in 1923, werd op Hoofdstraat F 261 (thans nr. 50) te Zetten door mijn vader een 'boekhandel' geopend. Zoals bij veel activiteiten in het dorp was ook hierbij de toon gezet door dr. J. Lammerts van Bueren: president-directeur van de Heldringgestichten, waarbij mijn vader sinds 1919 in dienst was als administrateur. De drang tot oprichting van een boekhandel kwam voort uit de behoefte aan schoolboeken voor de onderwijsinstellingen: de opleiding voor onderwijzeressen ('Normaalschool' alias 'kweekschool'), de H.B.S. met driejarige cursus en – in mindere mate – de landbouwhuishoudschool 'Christine Hermine'.



Hoofdstraat F261, thans nr. 50. Het pand, gebouwd in 1900-1901, is nu een gemeentelijk monument.

De winkel-aan-huis kreeg een plaats in de opkamer. 's Middags – als mijn moeder het huis op orde had – konden klanten er zich melden, met de trekbel. Eenmaal binnengelaten gingen ze door de tweede deur rechts en kwamen dan, met drie treetjes, in de 'winkel'.

De erkenning van mijn vader als boekhandelaar heeft nogal wat voeten in de aarde gehad, zo blijkt uit een brief uit 1926 van uitgeverij Wolters in Groningen aan ds. Lammerts van Bueren. Deze had kennelijk gevraagd om een aanbeveling voor mijn vader om lid te mogen worden van de Vereniging tot Behartiging van de Belangen des Boekhandels, zodat hij met boekhandelskorting zou kunnen inkopen bij erkende uitgevers. De bottleneck was echter dat hij niet beschikte over het vakdiploma. Wolters zag er geen gat in, en draaide om de hete brij heen. Later is alles toch nog goed gekomen: ik herinner mij duidelijk de periodiek van de Vereniging.

Aanvankelijk was mijn moeder belast met de verkoop, later – tegen een kleine vergoeding – een meisje van de kweekschool dat doorleerde voor ‘de hoofdakte’. Naast de handel in schoolboeken kwam al gauw die in romans. Ik herinner mij de twee planken van anderhalve meter waar deze op stonden. Het assortiment was beperkt, maar de toen bekende schrijvers hadden er een plaats: Antoon Koolen, Herman de Man, Arthur van Schendel en nog verschillende anderen.



Gerrit Bos, ‘Lize’ Bos-Peschar en hun zonen Jan en Hans in 1930 of 1931.

Ook schriften, pennen, potloden en andere kantoorbenodigdheden werden opgenomen in het assortiment. In mijn lagere-schooljaren stond ik eens aan de achterdeur te praten met een paar vriendjes. In mijn ‘wijsheid’ vertelde ik dat wij schriften verkochten voor drie cent, maar hadden ingekocht voor twee cent; een groot winstpercentage, dus! Mijn moeder hoorde mijn verhaal en zei – nadat mijn vriendjes met hun nieuwe kennis op stap waren gegaan – dat dit niet door de beugel kon. Voortaan moest ik mijn mond houden.

Omdat goede tijdschriften duur waren, was een leesportefeuille toen een gewild artikel. Ook daar maakten mijn ouders werk van. Ik herinner mij tijdschriften als *Illustrated London News*, *De Haagsche Post*, *De Groene Amsterdammer* en *Punch*. Vooral dit laatste tijdschrift wist ik al voordat ik kon lezen te waarderen: de getekende mopjes hadden geen uitleg nodig. De portefeuille werd rondgebracht door A.P. Crum: majordomus van het Centraal Bureau der Gestichten en conciërge van de ‘Normaalschool’ en de H.B.S.



Directie, docenten en leerlingen van de HBS, 1939. De tweede jongen van links (voorste rij) zou Hans Bos kunnen zijn.

Bijzondere diensten die mijn ouders verleenden waren het inbinden van tijdschriften en het maken van lijsten voor foto's of reproducties. Eerstgenoemde activiteit werd uitbesteed aan de firma Zijlstra in Wageningen maar laatstgenoemde vond plaats bij ons thuis. Regelmatig kwam daartoe een timmerman (Teunissen van Manen) 's avonds bij ons over de vloer: met behulp van een verstekzaag en wat lijmklemmen zette hij lijsten in elkaar, op de keukentafel. De benodigde stukken glas werden geleverd door de schilder, E.W. Houpst.

Zowel de timmerman als de schilder had in het dorp een bijnaam. Dat was niet zo verwonderlijk: mijn broer Jan en ik kenden wel vijftig mensen bij hun bijnaam – en soms niet eens bij hun échte naam. De timmerman werd 'Zak-Maar-Heintje' genoemd, omdat hij ooit aan zijn vrouw toestemming had gevraagd om een emmer water te plenzen over een beginnend brandje: 'Zal ik maar, Heintje?' De schilder daarentegen, Houpst, was bekend om zijn dichterlijke uitingen, die in 1936 zelfs in druk zijn verschenen, onder de titel: *De weg der gepeinzen*. We kenden hem daarom ook als 'De Poet' – een verbastering van 'de poëet'.



Foto (genomen vanaf het dak van café De Blauwe Steen) van de Hoogstraat alias Hoofdstraat in 1909

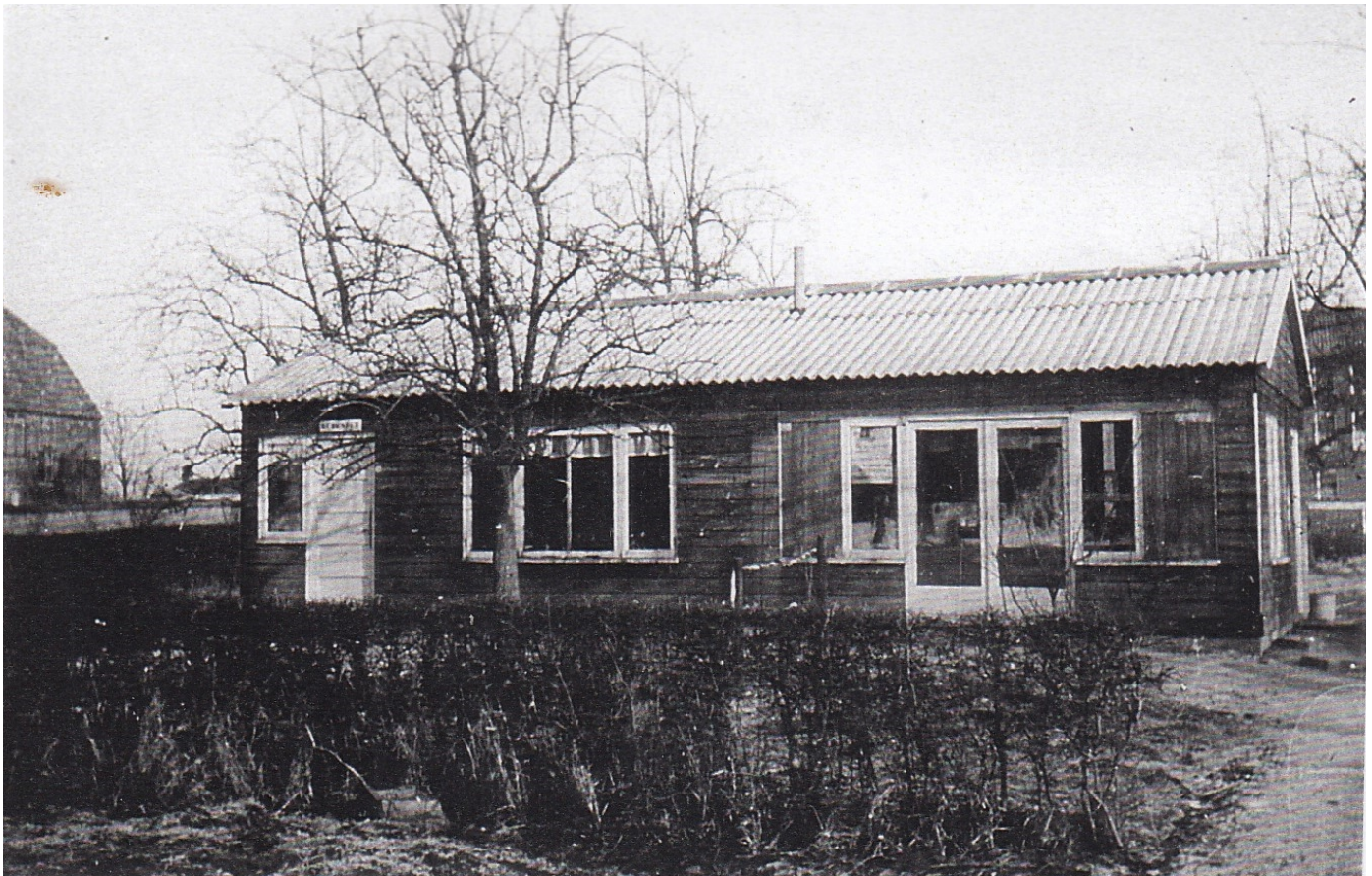
Een nieuwe fase brak aan toen we in augustus 1939 verhuisden naar een groter pand, gelegen op de hoek van de Hoofdstraat en 'Het Stepke' (tegenwoordig de Sleëburgsestraat). Het was een statig pand van twee onder één kap, waarvan wij het deel naast 'het Stepke' bewoonden. Eerder had de kantoorhouder van de Twentsche Bank er gewoond en later de tandarts, dr. W. Fortuin. Laatstgenoemde heeft waarschijnlijk de grote schuur achter het huis laten bouwen, die – vóór mijn tijd – plaats bood aan een rijtuig en een paard.

In de nieuwe winkelruimte konden klanten gewoon binnenlopen; er was een echte toonbank en een vaste winkelbediende, die niet een zakcentje kreeg maar een echt salaris. De administratie en de inkoop bleven echter in handen van mijn vader.

Ook gedurende de oorlog bleef de boekhandel in bedrijf. Uitbreiding van het assortiment was slechts mondjesmaat mogelijk maar een nieuwe activiteit werd ter hand genomen: fotowerk, bijvoorbeeld het uitgeven van prentbriefkaarten. Het werd uitgevoerd door een fotograaf in Wageningen: Leenarts. Om portokosten uit te sparen werden eerst mijn broer Jan en later ikzelf als bode gebruikt. Dat ging gemakkelijk want in die periode gingen we naar de vijfjarige HBS in Wageningen.

In september 1944 werd Zetten bevrijd door de geallieerden. Er kwamen eerst Engelse, en daarna Amerikaanse troepen in het dorp. Bij de soldaten leefde veel belangstelling voor het assortiment van de boekhandel en wel in het bijzonder voor de toen in zwang zijnde Kerst- en Nieuwjaarskaarten, met daarop een spreuk of Bijbeltekst. Deze kaarten, met de door ons provisorisch toegevoegde vertaling, vonden gretig aftrek voor verzending naar het thuisfront.

Aan dit alles kwam abrupt een einde toen begin december 1944 de dijk bij Driel was doorgestoken, waardoor de Betuwe langzaam onder water liep en iedereen de wijk moest nemen. Mijn ouders en ik – mijn broer zat sinds voorjaar 1943 ondergedoken, om te ontkomen aan de Arbeidseinsatz – werden ondergebracht in het klooster Albertinum in Nijmegen, waar we woonden tot medio mei 1945. Teruggekomen in Zetten vonden we onderdak in het Witte Huis. Ons eigen huis was afgebrand; alleen wat muren stonden nog overeind. Van de boekhandel was niets over.



‘De Boshut’ aan de de Hoofdstraat, bij de hoek met het Bethelpad (nu Bethelstraat). Foto: Hans Bos, datum onbekend.

Het heeft enige tijd geduurd voordat mijn vader erin slaagde om een demonteerbare houten woning op te duikelen. Het was de ‘zomerwoning’ van de badmeester van het zwembad in Wolferen aan de Waal. Ze werd daar elke zomer neergezet op een betonnen fundering en in de herfst weer opgeborgen. In de laatste oorlogsjaren was het zwembad niet meer gebruikt. De zomerwoning was gevorderd door de gemeente Dodewaard en had daar een plaats gekregen. Aangezien het zwembad echter eigendom was van de Heldring Gestichten lukte het mijn vader om het houten huis terug te vorderen en te laten plaatsen aan de Hoofdstraat, bij de hoek met het ‘Bethelpad’ (de huidige Bethelstraat).

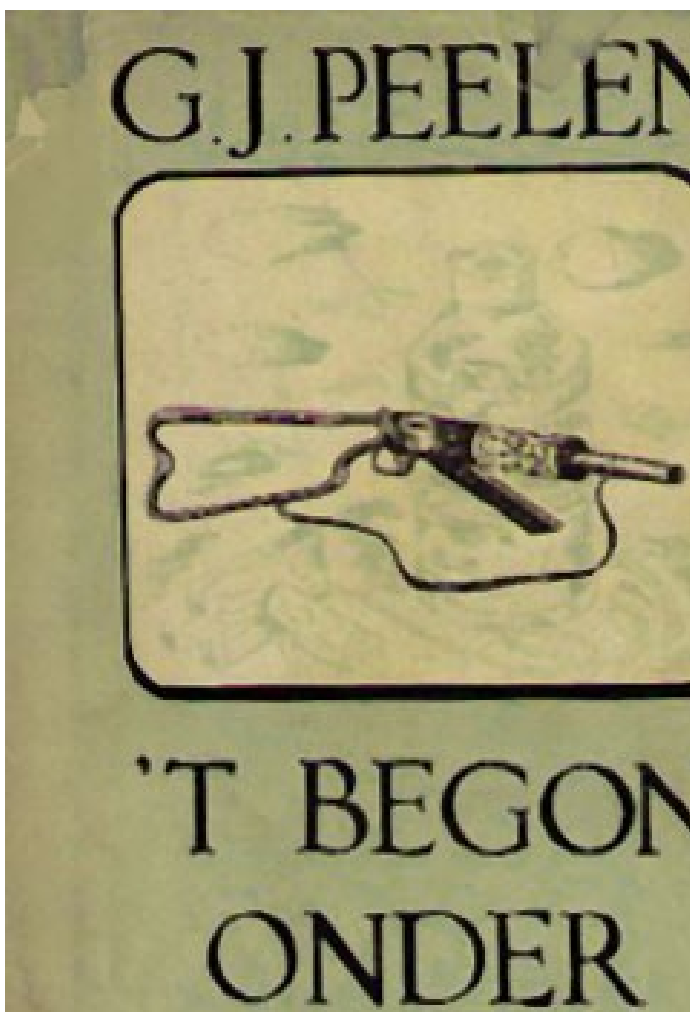
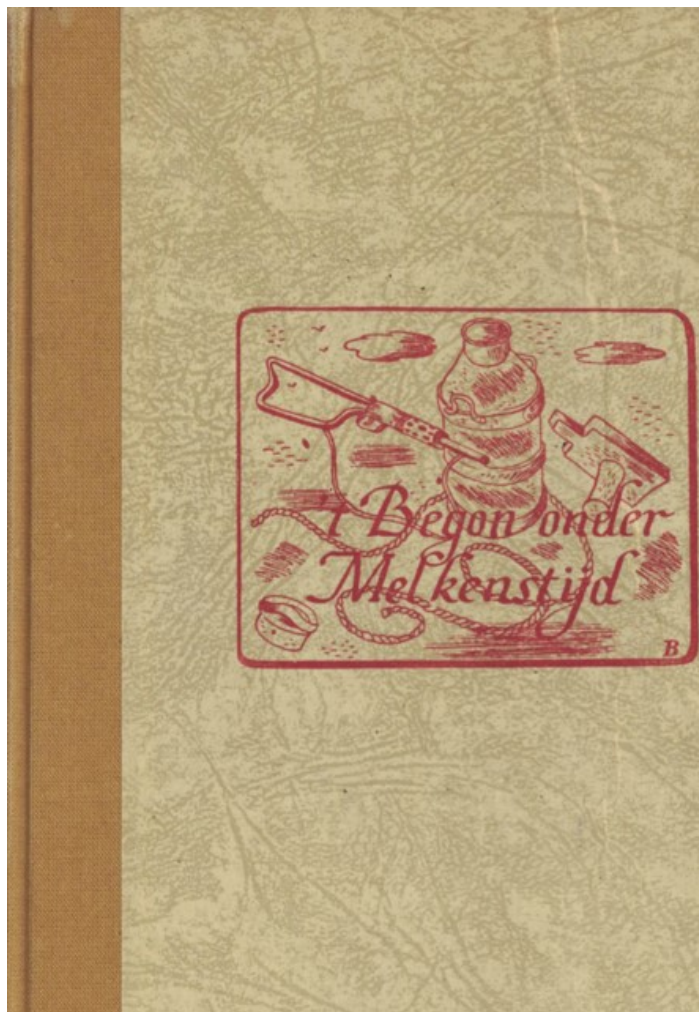
Het geheel bestond uit een woongedeelte en een zakelijk gedeelte, die ongeveer even groot waren. De woning omvatte naast een entree met toilet een woonkamer met een kleine keuken en twee slaapkamers. De verkoopruimte was aanzienlijk groter dan ze in het vorige pand was geweest, en zo kon de boekhandel opnieuw zijn vleugels uitslaan. Zelf heb ik weinig herinnering aan deze periode omdat ik toen een jaar lang op de HTS (destijds nog MTS) in Dordrecht zat. Het cursusjaar 1946-47 bracht ik echter weer in Zetten door, in afwachting van de oproep voor militaire dienst.



Hans Bos (voor), Piet Dekker en vele anderen in de Hoofdstraat bij het Bethelpad (nu Bethelstraat), winter 1946-47.
Rechts is 'De Boshut' te zien en links de woning van de directeur van de Normalschool alias kweekschool.

Het was aan het begin van deze periode dat mijn broer op het idee kwam om onze woning – die meer het karakter had van een hut – te voorzien van een naambordje. Terwijl onze ouders met vakantie waren, vroegen we Jaap Hofman een bordje te maken: 'DE BOSHUT'. We bevestigden het boven de voordeur, om daarmee te tonen dat wij er woonden. Maar door de lokale bevolking werd dit niet direct verstaan. Ik herinner mij de opmerking van een voorbijganger: 'Boshut? Ik zie helemaal geen bos!' Onze ouders waren matig te spreken over dit bordje maar omdat we het zelf hadden betaald mocht het blijven zitten.

Een nieuwe activiteit in de eerste naoorlogse jaren was het adverteren met nieuwe boeken. De periodiek die hiervoor beschikbaar was, *De Betuwe* van Herberts uit Elst, werd in veel gezinnen gelezen. Er verschenen in die tijd veel boeken die de bezetting en bevrijding tot onderwerp hadden. Al die titels zijn mij ontschoten behalve één: *'t Begon onder melkenstijd*. Wie de schrijver was, weet ik niet meer.



Voorplat en stofomslag van de eerste druk (Den Haag: Voorhoeve 1945). In 1994 zou de 22^e druk verschijnen.

Soms waren er klanten die voor het eerst in een boekwinkel kwamen en na enige aarzeling te kennen gaven dat ze 'een boek' wilden. Op de vraag wélk boek ze dan zochten, kwam veelal geen duidelijk antwoord maar als je een onlangs geadverteerde titel noemde, was het heel vaak raak. Adverteren loonde dus. Duidelijk was ook dat mensen die voorheen niet hadden gelezen dit nu wél deden, omdat de verhalen over bezetting en bevrijding strookten met hun eigen ervaringen.



Advertentie (met zetfout) in *Trouw*, 4 januari 1947.

Toen mijn ouders in 1947 weer met vakantie waren, was ik in mijn eentje zaakwaarnemer en mocht (of moest) een vertegenwoordiger ontvangen die de kalenders kwam aanbieden. Er waren heel mooie uitgaven te bestellen en dat heb ik dan ook vlijtig gedaan. Maar het resultaat was dat er in het voorjaar van 1948 veel kalenders aan de man gebracht moesten worden, tegen een zeer gereduceerde prijs.

Nadien – maar niet daarom – heb ik weinig tot geen bemoeienis meer gehad met het wel en wee van de boekhandel want een professionele kracht, dhr. Grootegoed, was aangetreden. Mijn vader en moeder konden het wat kalmer aan gaan doen.

Rond 1950 kwam een aantal woningen beschikbaar voor medewerkers van de Heldring Gestichten. Een daarvan, Bethelpad 2, werd als dienstwoning toegewezen aan mijn ouders. Ook de boekhandel kreeg een nieuwe, grotere locatie. Doordat de kweekschool (alias Normaalschool) opging in de Klokkenberg te Nijmegen kwam de directeurswoning aan de Hoofdstraat (nr. 19, thans nr. 84) ter beschikking.



Directeurswoning van de Normaalschool alias Kweekschool (Hoofdweg 16, thans nr. 84) in 1894

Al die tijd bleef het handelsresultaat ten goede komen aan de kas van de Heldring Gestichten en gedurende enige jaren kon mijn vader zo zijn eigen salaris als administrateur terugverdienen. Geen wonder dat zo iets lucratiefs de aandacht trok. Een zekere Van Melle propageerde de gedachte dat de revenuen van de boekhandel ten goede zouden moeten komen aan een samenwerkingsverband van diverse Stichtingen. Hij bedacht dat de naam van de winkel gebruikt kon worden als acroniem: Boekhandel Onderlinge Samenwerking, B.O.S. Een en ander was door hem met de directie van de Gestichten bekokstoofd, zonder dat mijn vader daar veel inspraak in had gehad. Die toegevoegde puntjes kon hij moeilijk verkroppen.



Gerrit Roelof Jan Bos (1893-1957), datum foto onbekend.
In het Jaarverslag der Heldring Gestichten over 1957 wordt hij omschreven als
‘een stille, maar in wezen vrolijke man’, ‘eenvoudig, trouw en zonder opzichtigheid’.

ZETTEN G. R. J. Bos, administrateur der Heldringgestichten overleden Na kortstondig lijden is in de vroege uren van dinsdag 3 december overleden de heer G. R. J. Bos, voormalig administrateur der Heldringgestichten alhier. De heer Bos was geboren op 21 juli 1893 te Grijpskerk. Zijn opleiding genoot hij te Frederiksoord. Na afloop van de eerste wereldoorlog uit militaire dienst gekomen kwam hij op 1 maart 1919 als administrateur in dienst der Heldringgestichten en hier werd hij in de	Van 1 juli 1922 tot 1 sept. 1922 was hij Bos tijdelijk leraar aan de Chr. h.b.s. alhier en vanaf 15 oktober aan de Christine-Hermine school waar hij land- en tuinbouwkunde doceerde. Een reeks van jaren ook was hij lid van de examen-commissie waarvan werden lessen door hem gegeven bij de opleiding tot inrichtingstechnici. De tot in verre omtrek bekende boekhandel „De Boshut” floreerde onder zijn bekwame leiding. De club der Heldringgestichten verloor hem een trouw en voorwaardelijk lid. De heer Bos was een integer mens van eenvoud, die door ieder werd gerespecteerd. Mocht men bij zijn kennismaking enige stugheid bij vermoeden, al spoedig verwijdert en deze indruk voor een alomtegenwoordige vaardigheid. De teraardebestelling van de overledene zal plaatsvinden op
--	---

Necrologie in de *Arnhemse Courant* van 4 december 1957

In 1957 overleed mijn vader, op 64-jarige leeftijd. Enige tijd later verhuisde mijn moeder naar de bovenwoning van het pand aan de Hoofdstraat. Daar heeft ze jarenlang de dhr. Grootegoed en diens medewerkers voorzien van koffie en thee. Nadat in 1974 de boekhandel in handen kwam van dhr. Verbeek werd de zaak op professionele wijze uitgebouwd tot een kwaliteitszaak met regionale uitstraling. Als mijn vader kon zien hoe de door hem opgezette zaak tot bloei is gekomen zou hij, net als wij, de puntjes door de vingers zien. Dat de naam 'De Boshut' soms nog wordt gebruikt, doet zijn nazaten veel plezier.



De boekhandel (Hoofdstraat 84) met enkele nazaten – plus aanhang – van de stichter, omstreeks 1995. Foto: Hans Bos.



Hans Bos (1926-2008) in ca. 2005

NASCHRIFT

Hans (Johannes) Bos (1926-2008), zoon van Gerrit Roelof Jan Bos (1893-1957) en Elisabeth Louisa alias 'Lise' Peschar (1897-1996), jongere broer van Jan Bos (1923-1998), bezocht de driejarige HBS in Zetten, de vijfjarige in Wageningen, en studeerde – na één jaar HTS – technische natuurkunde in Delft. In 1956 trouwde hij met 'Willy' Lintvelt (*Amsterdam 1927) en vestigde zich met haar in Hengelo (O.), waar hij in dienst was getreden bij Signaal (nu Thales). Ze kregen er drie zonen, van wie ik de jongste ben. Zijn moeder (onze Oma Bos) overleed in 1996 en werd op de Vluchtheuvel bijgesteld in het graf van haar bijna veertig jaar eerder overleden man. Mijn broers en ik hebben hem nooit gekend; voor onze neef en nicht was dat nauwelijks anders.

Mijn vader schreef bovenstaande herinneringen in augustus 2004: ruim zes jaar na de dood van zijn broer en minder dan vier jaar voor zijn eigen, plotselinge, overlijden.

Ik heb de tekst geredigeerd en voorzien van extra illustraties plus bijschriften.

De boekhandel werd in 2005 overgenomen door Peter Maassen en Machteld Geltink, die zich evenwel in 2010 gedwongen zagen faillissement aan te vragen. De studieboekenmarkt was sterk veranderd door de afschaffing van de vaste verkoopprijs en de opkomst van webwinkels. Na 87 jaar viel zo het doek voor – zoals Maassen hem noemde – 'de mooiste boekhandel van de Betuwe'.

David J. Bos, Amsterdam